

İngiltere ve Sovyetler

Litvinof'un Londra'da kazandığı „muvafakiyetler“den en başkasını — İngiliz ve Alman matbuatının takatli ismi benimsemek üzere — adeta „kaktüs parçasından başka bir şey olmayan“ Sark Misaki aktı değil de, İngiltere-Sovyet ittifakının likvidesi teşkil edilmektedir.

Bu „likvidasyon“, demirlebilir, ki Moskva'ya gerek mänen, gerekse maddeten çok pahalıya mal oldu, daha doğrusu, bu ittifakı mucip olan komedinin bütün oynanıldığı zamanda, baştan tam sona kadar Moskva hakikaten de dehşetli surette rüşvay oldu, çünkü takriben 6-7 hafta bundan evvel, büyük gürültüler ve yaygaralarla „Vikkers mühendisleri davası“ namile Çeka'nın Moskva'da sahneye çıkardığı nevbetti „ziyanlılık“ komedisi neticesinde uzun müddetle kirek cezasına mahkûm edilen Mak Donald ve Thornton isimli İngilizleri, Stalin, Londra tarafından vaktile Sovyetlere karşı ilan edilmiş ticari boykotaj ve bilhassa ambargoya fazla tahammül edemeyerek, hariciye nazırı Sir John Simon'un bu husustaki eski talabatına riayete, serbest bırakılmak mecburiyetinde kaldı. Londra'ya cihan iktisadî konferansına gönderilmiş olan Litvinof ise, Vikkers komedisinin İngiliz siyasi mehafili ile efkârı umumiye üzerine braktığı tesiri bir defa daha mahallinde bizzat tetkik ettikten sonra, Mr. Simon'un daha evvelerden vaz'etmiş olduğu talepleri, Sovyetlerin prestijini bile gözetmeden, hile sarısuştur, kabul ederek, mevkuil İngilizlerin bir an evvel burakılmalarını zarurî olduğunu Kremlin'de oturan büyük sefine bildirdiğini, İngilizlere ise — „mea culpa . . . mea maxima culpa . . .“ (İstifğar ve iytebe eylerim, etendim) — diyerek, Mr. Simon'un arzularını nedametle kabul etmiştir.

Litvinof'un şu teslimi üzerine, yani Mak Donald ile Thornton Çeka bodromundan halas olduktan sonra, İngiltere hükümeti ambargoya hitam vermiş ve ancak bundan sonardır, ki yeni İngiltere-Sovyet ticaret muahedesine aktine yol açılmıştır.

Sovyet „adivyesinin“ (oku: Çeka'nın) çıkardığı kararı bile bizzat feshederek İngilizlerin haklı taleplerine bilahere tabii olan Sovyet komiseri „anlaşma ve sulhuculuk“ perdesi altında mevkemetinin hayisayet ve izetini nefsinin bile nazara almadan, ticari münasebatın idadesi için müzakere istenilen güzeste gitti ve bu suretle Sovyet ticaretini yeni İngiltere darbelerinden bir derece kadar halas ede bildi . . . Moskva, Nisan ayından itibaren şu darbeler sayesinde de maruz kaldığı madde ve mânevî ziyanları bir den birer unuttu, hakaretileri yuttu, ve kendi

elle çıkardığı kararları çeriye alarak, mevkuil mühendisleri Sibirya yerine hatta kemali hürmetle vatanlarına bile gönderdi . . .

Fakat yukarıda Litvinof'un bu ittifakın tasviyesinde kazanmış olduğu „muvafakiyetinden“ dahi bahsetmiştik, habukü, görüldüğü vehile, hariciye komiseri şu mes'eleyi öyle kolayca memleketinin nufuz ve Sovyet „adivyesinin“nin serfilele mütensip bir şekilde olmayup, sadece İngilizlerin, daha evvelinden bildiğimiz talebatı ve tedhilleri sayesinde likvide etmiştir.

Evet, bununla bile ortada Litvinof'un hakkı olan bir „muvafakiyet“ dahi vardır, ki („şahidimiz“ . . . bizzat Sovyet matbuatıdır) şunu gözlemek, hariciye komiserinin, bilhassa sen zamanlar, gösterdiği aktiviteyi inkâr etmek demektir.

Eveleceğimizi da kaydedelim, ki İngiltere-Sovyet ittifakının likvidesinde „Litvinof'un muvafakiyeti“ namını takan, ancak . . . Moskva matbuatıdır ve hatta kendisi de Litvinof'un Londra „muvafakiyetlerinden“ dolayı hariciye komiseri için bu senenin Nobel sulh mukafatını bile iddea etmekte . . . Sade kapitulyasyondan başka bir şey olmayan bu „likvide ameliesi“ne neden Sovyet matbuatı „muvafakiyet“ ismini vermiştir, diye mes'eletin künhine girecek bolşevik mantıkının mabsulü olan şu muammayı halletmek niyetinde değildir. Fakat aynı zamanda asıl „muvafakiyet“ in ne olduğunu tenvir etmeyi dahi faydadan halı bulmayarak, kaydetmelidir, ki Litvinof'un bu mes'eledе gösterdiği yeğane bir „muvafakiyet“ rarsa, o da, hariciye komiserinin Londra'da ibraz ettiği aktivite esasında cihan efkârı umumiyesini, konferans buhranlığı günlerinde „Sark Misaki“ ile avutarak, matbuatın nazarı dikkatini Sir John Simon'a teslim oludunun mümkün mertebe uzakta tutması idi. İşte, asıl „muvafakiyet“ te bundan ibaretir!!! Bu hususta Litvinof, hakikaten de, büyük bir „hüner“ gösterdi, zira kendisinin İngiltere karşısında kapitule ettiği bir esnada, işarıda da cihan matbuatını konferans buhranı ile Litvinof'un toptan yaptığı „Sark Misaki“ meşgul etmekte idi. Gâliba Nobel mukafatı da bunun için verilmiş imiş!!

Takriben 6 ay kadar devam eden bu ittifakın şu vehile tasviyesinden sonra tarafetini yeni İngiltere-Sovyet ticaret muahedesine akti için 10 Temmuzda Londra'da ilk müzakerelere suru olmuştur. İngiliz matbuatının bildirdiğine göre, şu müzakereler son derece müşkülüdür, zira İngiltere tarafından meydana bir takım yeni pürüzlü mes'eleler çıkarılmıştır.

Bolşeviklerin sulhçülüğü

„Matin“ gazetesine yazmış olduğu bir makedale Henry de Korab, Sovyetler İttihadi siyasetinde tekamül mes'elesini tetkik ederek Moskva siyasetinde son zamanlarda hüsale gelen sulhçülüğün sebeplerini izah ediyor ve diyor, ki:

„Bolşeviklerin sulhçülüğü yalnız askeri sahada değil, ihtilal propagandası sahasında dahi kendisini göstermeye başlamıştır. Sovyet hükümeti, Komintern'e artık bundan sonra faalyeti dâimî olarak tarafta çevirmiş emretmiştir.“

Korabın kanaatine göre, Stalin siyasetinde hüsale gelen değışiklikğin başlıca sebebi iktisadi buhranın gittikçe daha fazla vahim bir hale girmesidir. Kollektivize terfucubeleri son derece elim neticeler vermiştir. Açlık 1921-de olduğundan daha fevci ve şiddetli bir şekil alıyor. Vaziyet böyle iken, Sovyet hükümeti artık ferdi ziraat metoduna ric'at edecek halde de değildir. İşte bütün bu elim vaziyetti, ki bolşevikler ister-istemez sulhçülüğün yolunu tutmağa icbar etmiştir.

Esas itibarile bu müzakerelerde iki ezzi problem mühim rol oynamaktadır: bunlardan birisi, mütakabil ithalatın müvazenesini tesbit ve teahhüt etmek ve diğeri ise, harphen evvelki rus borclarının Sovyetler tarafından tanınması mütebedesidir, ki ilerideki ticaret muahedesinin tali bu mes'elelerin sureli halinden asıl olacaktır.

Malum olduğu üzere, eski ticaret muahedesine muhibce, Sovyetlerin İngiltere'ye olan ihracatı daha aktif olduğundan, İngiltere ticareti bu yüzden mütemediyen mutazarrır olmaktadır. Akti muavasavir yeni mukavelede, işte şu cihet azemi surette nazara alınmakta olup, İngilizlerin talabatına göre, bundan sonra mütakabil ithalat arasında tevazün hasıl olmalıdır.

Harphen evvelki borclar mes'elesine gelince, Foreign Office'in şefi Mr. J. Simon'un beyanatına göre, bu hususta, müzakereler esasında, ciddi ve kat'i talepler dahi vaz'edilmmiştir.

İngiltere dayimlerinin ittifakî muhafazaat mebusular yardımıle hükûmete müracaat ederek, Sovyetlerle yeni ticaret muahedesine akti müzakerelerinde borclar muahedesinin hallini taleb etmekteydi. Bu hususta bilhassa ayan meclisi (Lordlar kamarası) azasının faaliyeti şayan dikkattir. Ayan meclisinin, 19 Temmuz tarihli içtümünde, İngiltere'nin (Arkası 4nci sahifede) Hilal Münşi

şının müteallifliğine olan haklı gıbi „Nadir Şah“ın da „Otaylı“ olması muhtemel asıl müteallifin hakkı tanınmış olacaktır.

Azerbaycan tiyatrosu Mirza Fethali Ahundof'tan itibaren başlamıştır.

O büyük islahatçı ve ulu harsçımızın yaptığı büyük iş karşısında kemali hürmetle eğiliriz.

Bununla beraber onun koca bir mirasa konmuş olduğunu da kayda lüzum vardır.

Mirza Fethali'ye kadar Azerbaycan temasa hayatı sırf milli ve dar dini olmak üzere iki esaslı merhale geçirmiştir.

Ve Mirza Fethali meydana atıldığı zaman Azeri türkesinde manzum, fakat dini mevzuada koca bir tiyatro edebiyati mevcuttu. Bu edebiyatın „Şebih“ denilen tiyatrosu, „Sebihhan“ denilen aktörleri, geniş halk kütllesi arasında şimdi de varlığını korumağa muvaffak olan orta oyunları gibi Türk milleti temassamın den propagandası için istifade edilmesinden doğmuştur.

Bu dini san'at hayatını doğuran mezhebin mahiyeti, felsefesi o felsefeyi yaratan 15-16-nci asırların içtimai-siyasi bakımdan tahhildinden elde edilecek neticeler üzerinde mınakasa edebiliriz. Yalnız bir hakikat inkâr edilemez, ki Şah İsmail sade halk dili ve halk san'atı gibi milli vasıtalardan istifade etmiş, bu suretle hars değerlerini korumasına yardım etmiştir.

O, resmî devlet denil yaptığı mezhebi geniş halk kütlesine yaklaştırmak ve kitlevî bir din haline sokmak için ayan halkı ikna edecek her propaganda vasıtasına müracaat etmiştir.

Üç asır sonra Mirza Fethali aynı halk kütlesine asrı medeniyeti aşlamak istemiş, Azerbaycan halkını garp medeniyetine kavuşturmak fikrine düşmüştü.

Onun bütün eserlerinde bu dilek ve isteği sezilmek mümkündür. Fakat buna çok büyük müşkül vardı.

Mirza Fethali Şeki'de doğmuş, gence'de okumuş, Tiflis'te çalışmış ve cenubi Azerbaycan'ın merkezi olan Tebriz'e merbut Hamme adı bir köyden olup, babasının umumi üzerine uzun müddet büyük babasının yanında cenubi Azerbaycan'da bulunmuş, ondan sonra yeniden Kafkasya Azerbaycan'ına dönmüştür.

Aran eserlerinde de her iki „tay“ vardır. Aran'ın her iki sahili onun eserlerinde bir kil teşkil etmektedir.

Azerbaycan'ın bilene ve görmüş olan Mirza, onun ayrılmayı ve uyanması için eski sınımanış füsule müracaat ederek, bu milli san'at

Yeni açlık karşısında

„Neues Wiener Journal“ ve „Hamburger Nachrichten“ gazetelerinin (28 Temmuz) yazdığına göre, merkezi Viyana'da bulunarak, „Avrupa'da Milletler Kongresi“ namı beynelemler mahiyeti haiz olan ve mahkûm muahedeler ve bilhassa mes'uliyetlere ait mes'elelerle meşgul bulunan maruf teşkilatın baş katibi: Dr. Ewald Ammende, Sovyetlerin bürümüş olan müthiş açlığa maruz kalan, bilhassa Ukrayna, Şimali Kafkasya ve Edil boyu mıntakası gibi gayri rus memleketlere yardım planı müzakimam bir muhtıra hazırlıyarak Kongre encümeninin umumi içtümüne takdim etmiştir.

Dr. Ammende muhtirasında diyor, ki Sovyetlerdeki açlık hakkında toplanmış olan em mevsk ve artık hiç bir tezkip götürmeyecek malumata göre, yalnız tek Şimali Kafkasya'da şimdiye kadar açlıktan iki milyondan fazla mahluğun mahvolduğu tahakkuk etmiştir. Dr. Ammende'nin kanaatinde açlık henüz en yüksek noktamı bulmamış ve bu feci hâdise muhakkak kısmımdaki kiş mevsiminde muhtassaslarının yaptıkları maruf ziraat müzakimamında Dr. Ammende kaydetmiştir, ki şu yıldıki gayri kâfi mubshun hemen hepsi açlığa maruz bu cumhuriyetlerin ahaliine bilhassa bile, ancak Birinci Kanuna kadar yetile bilir ve bu tarihten itibaren yeni müthiş bir açlığın başlayacağı muhakkaktır.

„Hamburger Nachrichten“ gazetesi, Dr. Ammende'nin muhtirasından dolayı Sovyet matbuatının ateşler püskürdüğüne ve bilhassa „Izvestiya“nın asabiyet göstererek, muhtırazı „ahmak bir provokasyon eseri“ diye adlandırmasını kaydederek Sovyet organlarının yaygarasına mukabil olarak „Temps“ gazetesinin Moskva muhabiri Mr. Peter Berland'ın „Temps“ sahifelerinde Sovyetlerdeki vahim vaziyet hakkında yazdıklarını aynı derecediyor.

Mr. P. Berland diyor, ki: — „Sovyetler, sözün tam manasile, büyük bir izmihlala maruz kalmıştır. Sovyet matbuatının bu hususta sükût ihtiyar etmesi, maraki mucup mühim bir hâdisedir. (Aynı fenomenal bir hâdisedir). İfade işlerinin temahile izmihlal içinde bulunması hakkında yurritülen umumi sükût, artık enlen belli olan bir „sür“dür. Son aylarda artık tahakkuk eden izmihlalın vukuu icap etmeli işi, ki Sovyet hükümdarlarının gözlerini açması. Vaziyetin ciddiliğini ve vehametini inkâr edecek olan bir komünist bile bu şeklin artık kalmamıştır. Bununla bile seklini Avrupalıya teknikla tekiye ve tek mil etmiştir.

Onun ölmec piyesleri ilk defa olarak 1873-de Bakü'de temsil edilmiştir. Fakat bu, türkece tensile attı. Daha 1852-de Mirza Fethali'nin „Vezir Han Sarabi“ piyesi Tiflis'te rusca olarak oynanmıştır.

„Hacı Kara“ piyesile başlayan bu türkece tiyatrounun kurucusu, rejisörü, ilk gazeteçisi ve ilk asrı mektepimiz Hasan Bey Zerdabi olmuştur.

Rusya'da yüksek tahsil ikmal etmiş olan Hasan Bey Azerbaycan'ı Avrupa fikirlerini, Avrupa kültürünü sokmağı kendine emel edimmiştir. Onun kurmuş olduğu pek doğru bir doktrine göre, Avrupa üsulünde ilerilemeye, mektepler açmağa başlamazsak, „bu zindeğânlık gavgasında“ komşularımıza mağlup olacak, onların kölesi olacağız. Onun gayesi hürriyet, vastası garp medeniyeti idi. Buna ermek için halkın ana diline, millî vicdanına müracaat ediyor ve bu maksatla, halkı ayılmak için tiyatro temasaletleri tesis ediyor, cemiyetler kuruyor, nihayet „Ekin“ gazetesini çıkarıyordu.

Hasan Bey'in ilk aktörleri Necel Bey Zeinali başta olmak üzere, Bakü lisesi (zerin mektep) Türk talebesi idi.

1877-nci yılda birinci tiyatro heveskârlar cemiyeti kurulmuştur.

1890'da bu tiyatro hareketi Şuşa, Semahi, Şeki ve (Gençe gibi şehirlerle de geçmeye) başlamıştır.

1905-nci yıla kadar hiçbir ayrı-ayrı teşebbüslerden ibaret olan hareket, birinci mis inikilât üzerine temin edilen nisbi hürriyetten istifade edilecek mütessakkil bir hale geliyor, meydana mütâedid maarifi cemiyetleri ve o cemiyetler yanında tiyatro şubeleri teşkil olunuyor.

Tiyatroculuk hareketile beraber Mirza Fethali'nin mektebi de inkişaf ediyor.

Meydana Necel Bey Zeinali, „Pehlivan zamanı“, „Yağıştan çıktık, yağmura düştük“, „Daldan atılan taş topuğa değer“, „Müşibetli Fehrettin“ v. s. eserlerile; Abdurrahim Bey Hakverdi: „Aga Mehmed Şah Kacar“, „Dağlan Tifak“, „Peri Cadu“ v. s. eserlerile; Mehmet Kulur-zade Mirza Celil: „Ölüler“, „Anamın kitabı“, „Kemaçça“ v. s. eserlerile çıkıyorlar.

Hüsevin Cavit ve diğeri gibi kuvvetli tiyatro eserleri yazar muharrirler, Veli, Cehanşir Zeynelo, Hüsevin Araplı, Sitki Ruhullah, Mirza-Ağa Ali-zade, Hacı Ağa Abbaso, Abbas Fethi Şerif-zade, Riza

Azerbaycan tiyatrosu

(Milli sahnenin 60 yılı)

Milli sahnenin altmış yaşını bitirmiş, altmış bir yaşına başlamış. Bu münasebetle Bakü'da yapılan merasimde Azerbaycan merkezi icarive komitesi reisi Sultan Mecit Elendi-zade ile maarifi komiseri Civarlinski uzun nutuklar irat etmişlerdir. („Bakinski Raboçı“ 27. 4. 1933 ve „Komünist“ 4. 5. 1933).

Civarlinski uzun süren raporunda Azerbaycan tiyatrosunun tarihi üzerinde durmuş, Sovyet hükümetinin bu günün neden tesit ettiğini izah ederek demiştir, ki:

„Devlet Türk Dram Tiyatrosu, bütün Türk tiyatrosunun varisidir. Bu tiyatro carizm, burjuaziya, müldekarlar ve ruhanelerin zulmü altında inkişaf eden inkişaplan evvelki tiyatroların bütün değerli nihayetlerini (kazançlarını) temsil eder. Ona göre, „bu medeni mirastan teşkil yolu ile istifade eden Sovyet hükümeti“ tiyatrosunun 60 seneden beri geçirdiği tekamül yollarını aydınlatıyor ve bu yolda rehberlik etmiş, yol göstermiş olanları hatırlıyor.

Bu sözlerle bakmıyarak, gerek Sultan Mecit, gerekse Civarlinski tarihi hakikatleri tahrih etmekten, etaplarn yerini ve kahramanların adlarını değışiklemek, bu tekamül seyri neticesinde elde edilen mecumun mâna ve hedeflerini alt-üst bir şekilde göstermekten kendilerini alamamışlardır. Elerinde bir rus şablonu arşın vardır. Bunlar, Marks-Lenin-Stalin şablonu ile geçmiş ve geleceği görmeye, ölçmeye ve hâdiselerden neticeler çıkarmağa çalışıyorlar. Uydumu, uydumadı, ehemmiyeti yoktur. Uyanırlar doğru, uyanıyarlara yalan ve „muzur“dur.

Fakat bundan başka komünist ricaili, milli hars tarihizmi hakkında tam bir cehalet ibraz etmektedir.

Tarihimize ve geçmişimize Moskva'dan aldıkları kızı gözlüklerle bakıldıkları için ve yalnız rus gözü ile görmeye çalışıldıkları için bu özünizi tarihimizin parlak sahifelerine başka türlü görmeye ve tersine göstermeye çalışıyorlar.

Bu „zoraki tahli“, kendi tabirleriyle, „bu medeni mirastan teşkil yolu ile istifade“ neticesinde mantıksızlığını şabundağına firiyor, tezatları terzada düşüyorlar.

Mecit Elendi-zade ile Civarlinski'ye göre

Bakü'da ilk asrı tiyatro binası yaptırılmış olan maruf milyon Hacı Zeynelabdin aktörlerimizi „ayak takımı“ diye kapıdan koğarmış. Milli hükümet devrinde ise tiyatro san'atçıları takibat ve terror altında imişler. Tiyatro mümessillerini, hükümet görmek bile istememiş işi . . .

Bununla beraber gene aynı adamlardan öğreniyoruz, ki:

„1917-ye kadar Bakü'da „Hamiyet“, „Necat“, „Saadet“, „Sefa“ gibi muhtelif maarifi cemiyetleri mevcut olmuş, birer tiyatro şubesine malik olan bu cemiyetleri milyonlar edilecek imişler.

Civarlinski tiyatrouzumu kızıl istilya kadar olan tarihini: liberal-müldekar drama, maariferperver ufak burjuja drama, 1905-ten sonraki ufak burjuja drama ve büyük burjuja drama olmak üzere sınıflı devirlere ayırmakla gene bastaki iddeasını cermetmiştir.

Civarlinski bu uydurma tasniti, yalan vesikallarla teyit ediyor. Celil Mehmet Kulur-zade'nin „Anamın kitabı“ nam piyesi „sosyalizm devrinde“ yazılmış, ve oynanmış iken, „1905-ten sonraki ufak burjuja devrine“ ithal ediyor.

Hüsevin Cavid'in „Seyh San'an"ı Sovyet devrinde temsil edilmiş iken, „büyük burjuja“ devrine salıyor.

Nihayet „Bakü muharibesi“ Cafer Carbarlı'nın olduğu halde Mirza-Bala'nın ayayına yazıyor.

Ve hemen her devrin başında bize takdim olunan „rehber“, Neriman Nerimanof'tur. O Nerimanof, ki daha dün kadar yakın olan 1906-1907 senelerinde „Kara Kartallar“ makalesile Bebel'in şahsında marksizmi ve sosyalizmi terzil ederek „Orucun libbi faydaları“ ile Avrupa medeniyetine karşı şarhın skolastikasını koymaktaki idi.

Mirza Fethali Ahundof'tan sonraki sahne edebiyatı devrini Civarlinski Nerimanof'la buluyor.

Nerimanof, „Nadir Şah“ ve „Nadanlık“ piyesleriyle marufur. Fakat „Nadir Şah“ in Nerimanof'a ait olmadığı hakkındaki sayılar Nerimanof'un kızı rus şunğısüne dayanarak „Sarka dahi“ garba dahi“ lik ettiği zamanlar bile tezkip edilemedi.

Eğer Nerimanof 1917-nci senesinden itibaren Moskva usaklığını kabul etmesi idi merhum Mirza Kadır'ın „Şah İsmail“ opera-

Öküzler

Moskva'da çıkan „Komsomolskaya „Pravda“ (30. 6. 1933) gazetesi yazıyor:

— Rusya'da yüksek etkinlikteki mektebi talebeleri 20-23'er grup halinde kötanelara koşarak, ekin tarlalarında öküz yerine kullanıyorlar.

Talebeler de görünülüyor, ki bundan çok memnun olmuş, kemali tevakküle, boyunduruğa girecek çektilerini kaplamışları sağrı vermişlerdir.

Ve nihayet onlarla da hayvan muamelesi yapıldığına candan sevinmiş ve, çok güman, ahur başına toplandııkları zaman bir kararla yoldaş Stalin'i tebrik etmişlerdir.

- Geçenlerde bu sahifelerde Molotof'a Stalin'in imzalarını taşıyan 10 Şubat tarihli 14 maddeli bir dekretten bahsedilmişti.
- Bu dekrete göre:
  1. Ekin hayvanları zayıf ve sağlam olmak üzere ikiye ayrılacak, zayıflar her bir işden azat edilecek, dikkatle beslenecekler.
  2. Sağlam hayvanlar ekine kadar üç hafta dincelmeğe bırakılacaklardır.
  3. Dişi hayvanlar ağır işlerden azat edilecek; yüngül işde olanlar doğumuna çağından iki ay evvel dincelmeğe bırakılacak, doğurmadan önce bir ay sonra işe alınabilecekler.
  4. En iyi ve güçlü yem olmak şartıyla her ata günde 10—12 kilogram, her çamusa iş günde 18-20 kilogram yem verilecek.
  5. Hayvanların her gün vücudu ve taranakları dikkatle temizlenecekler.
  6. Her iki hayvanın bir hizmetçisi olacak.
  7. İş zamanı hayvanlara haftada tam bir gün istirahat verilecektir ve ill...

Malumdur, ki Sovyetlerde insanlar hayvanlara bahşolunan bütün bu haklardan mahrumdurlar. Ona göre, Sovyet vatandaşları Stalin'e Molotof'un bu dekretini okudukça, „keşki öküz, keşki eşek, keşki at, veya çamuş“ olmaları, kendilerine hayvan muamelesi yapılmaması hususunda arzular etmişlerdir.

Her iki hayvanın hizmetine verilen bir bu zümre müşkülattan muvakkatli olmasını kendilerine ilhamı saçıyorlar. Açlıklar, kendisinin damı ve tabii neticesi olan tilos gibi sırtı hastalıklar ve — simdi Ural dan bildirildiğine göre — taum epidemisi teşyi etmektedir. Bu hastalıkların mevcudiyeti resmen inkâr olunuyorsa da, maalesef bunların tesiri her ikis kendisini göstermektedir.”

(Arkası IV-nci sahifede)

Darab, Abulhasan Anapı, Hacı Cabarlı, Kamerli ve diğerleri gibi kuvvetli profesyonel dram ve komedi aktörleri meydana geliyor.

1907-de Hacıbeyli Özeyir Bey Fızi'linin maru „Leyla ve Mecnun“ unu bestelleyen opera şekline salmakla milli operamız başlamıştır.

Bu çok beğenilen muvafakiyetli tecribeden sonra Özeyir Beyin „Arşın Mal Alanı“, „O olmasın bu olsun“, „Aslı ve Kerem“ v. s. gibi yeni operaları meydana geldi. Yavaş-yavaş, yeni-yeni opera ve operetler artıma ve ayrıca bir opera tiyatrosu ve opera tiyatro artistleri yaranmaya başladı.

Meydana Hüseyin-Kulu Sararılı, Ahmet Ağdamı, Hüseyin Aga, Mehmet Bağır, Bülbül ve diğerleri gibi profesyonel opera sanatçıları geldi. Civarlinski operanın doğuşuna menfi bir hâdise gibi telakkî ediyor. — „Ufak burjuvân bedbinliği ve irtica“ diye tasvir ettiği opera, dramı arka plana atmakla „halkı zaruri mes'elelerden uzaklaştırmış“ ve pedersahi devir duyğusu yaratmış imiş. Bu zaruri mes'eleler nedir ibarettir?

19-nci asrın başından 20-nci asrın başına kadar edebiyat, matbuat, sahne hep milletten uyanışına çalıştı. Musikimiz ise en büyük ve müessir âmî rolünü oynama bilecek iken, nedense kenarda bırakılmış. Ruslunun müthiş asimile, kolonize ve imha siyaseti devrinde milletten vicdan ve hissiyatını tahrik eden, onun mânevî varlığını yaşatan musiki, millî varlığını koruması bakımından çok büyük ehemmiyeti ve kıymeti taşıyor.

Millî musikimizin millî komedi ile milli drama koyalması, bir milletten uyanış noktası nazırdan, pek müsibet hâdise iken, bolşevikler bu hâdiseyi adeta bir müsibet addediyorlar. Azerbaycan'ın, her hususta örnek aldıkları Rusya gibi yeknesak ve bir tekerli görmek istiyorlar.

Opera olmasa idi ve dramı icmalî plana sıkıştırmasa idi, halk kütleleri „zaruri mes'elelerle işğal etmekte devam edecek“ ve bugün gördüğümüz Rusya gibi nihilizm gibi ifrat nazariyelerin besleklerinden biri olabilecekti.

Malum olduğu üzere, Rusya'da „halka doğru“ hareket, netice itibariyle, terrorizme ve nihilizme dayandırdığı halde Azerbaycan'daki halkî hareket terakkiperver ve demokratik karakterini kaybetmiş ve inkılâp üzerine Azerbaycan'da demokratik bir cumhuriyete neticelenmiştir.

insan, öküzün, meselâ, trınaklarını, vücudunu yıkayıp temizlerken, kamçı yerleri zol-zol kabaran kendî vücudunu, kurğun akitılan trınaklarını seyretmiş, göz yaşlarıyla öküzü kiskanmıştır.

İşden evvel yedirilen, doyurulan, naziminde içinde beslenen eşeğin halini görünce, insanın „işlemeyen dişlemey“ diye işden evvel açlığa mahkûm edildiğini hatırlamış eşeğin yerinde olmayı özlemiştir. İnsanlar, yurttan, meskenden, evden mahrum oldukları bildikleri için, hayvanların rahat ve temiz ahurlarına girdiği zaman bir daha çekimk istememişlerdir.

Bütün bunlar Sovyetlerin en mümtaz vatanşadı olan hayvanlara insan olmak bedbahlığına maruz kalmış mahlukların arınması açmış müthiş ve kanlı bir savaş başlamış, ve neticede hayvanlar kesilmiş, kırılmış, ölmüş, gitmiş, bitmiştir. İnsanlar muzafilleri olan hayvanlar imha edilmiş.

Şimdi rahahatlı öküzlerin, eşeklerin yerlerine ve paylarına koca birler. Ve bu nimeti elde ede bilecek için yalnız boyunduruğa girmeyecek, yalnız kötana koşulmayacak, yalnız kamuya katılmayacak, her şey, her şeye boyuna geçecek, üç çökecektir.

Rus milletinin bu kölelik ruhiyatı dikkate çok sayandır. — Bu hususta rekoru kıran gene rus münevverleridir.

Bir-iki yıl evvel Azerbaycan'da bir hâdisе olmuştu. İstila hükümeti Türk mekteplerini pamuk tarlalarına sevketmiş, 35 bin çocuğu „Sovyetlerin pamuk istiklali“ için çalıştırmışlardı. — Rus ve Ermeni çocukları ise bu „inkılâp“ vazifesinde maruf tutulmuşlardı. — Tarlaları bırakarak koca ve derslerine devam etmek isteyen çocuklarımız şiddetle cezaya çarptı, hiç bir mektebe kabul edilmiyor. Bu hâdisde memleket, hatta Türk komünistleri içinde bile şiddetli itirazı mucip olmuş. Teymur Aliyev başta olmak üzere bir çok komünistleri Azerbaycan'dan çıkarmak ihtiyacı hasıl olmuştu.

Bunları, bu şahsiyetin ve iradesiz bendeleri, 12—13 senelik „faaliyetleri“ esasında Moskva'nın her türlü emirlerini sadakatle yerine getirdiklerini, bugün, günün birinde „milyetçilik“ ile itham ederek, Moskva'ya sürmüşler, ki orada Lenin'in „Zakonboj“ünü (komünizm ilmi ilahisini) bir de yeniden adamaklı öğretilerini...

O zaman Azerbaycan Moskva'nın bu hayvani tedbirlerini silâhla karşılamış, gençler tarlalara girmekten boyun kaçırmıştı. — Ruslar ise eskine düşüyorlar. — Bir rus münevveri bugün öküz veya eşek olmayı her şey, her rütbeye tercih ediyor.

V. Nuh-Oğlu

Bolşevikler göre, Müstakil Milli Azerbaycan Cumhuriyeti, bolşevizmin iki yıl şarktan uzaktıkalmış demek olduğu gibi, Azerbaycan operasının doğuşu da, Azerbaycan tiyatrosunun nihilizm fikrilerle dağıtılan bir yuva olmasına manî teşkil etmiş, eski cemiyete kin ve nefret telkin eden sahne millî musiki tesirinde bu hararetini azaletmiş ve soğutmuştur.

Doğrudan da milli tiyatromuz son günlere, hatta kısmen bu günlere kadar, uyanış telkin etmekte beraber, millî hars, millî san'at, millî ruh ve gurur ocağı olarak kalmıştır. Geçmiş hep kararanlıktı.

Parlak, insani ve medeni bir istikbale koşarken bugünkü nesil, gelecek kadar parlak bir geçmişten gelmiş olduğumuz bilirdik.

Hizir, müstakil, ideal, medeni, insani bir hayata koşarken, Azerbaycan'ın tarihte kaç defa müstakil ve mes'ut hayat kurmuş bir milletin evlatları ile meskûn bulunduğunu hatırlamalıyız.

Bu ideal hayata engel olan bugünkü içtî mai-siyasi idare bizim kendimize ait içtî ve beymelimli vaziyetten doğan üç amilleri ortadan kaldırmak için çalışırken, sahnemizi her daim bu sağlam millî yolda yürüdü.

Tiyatromuz G. P. U. ve istilâ hükümeti bu doğru yoldan sapılmak ve kendi hakmîyet ve istilâsını takviye edecek bir silâh ve vasıta haline sokmak için bu gün bile az emek sarfetmiyor.

Komisier entediler, istiklâl devrindeki sahneyi berbat bir halde göstermek için ellerinden geleni yapıyorlar. Diyolar, ki „Bu devirde tiyatro durgunluk vaziyetinde kalmış, hatta gerilemiştir.“

Sovyetlerde vaz'iyet

„Sovyet cenneti“nden gelen yeni haberler, bir digerdinden heyecanlı olup, Sovyet iktisadının hemen her sahasında başlanmış olan umumi inihilân gidişini ve süratını tasvir etmektedir.

Çerek Moskva'da oturan Avrupalı muhabirler, gerekce cihan matbuatının mümtaz simaları Sovyetlerin bütün cephe boyu letakörleri içinde bulunarak artık bu kadar feci bir vaziyette hâlas olmak ümidinin gün geçtikçe azaldığını müttehiden kaydetmektedir.

Avrupa efkârı umumiyesinin nazarı dikkatını, duçar olduğu hercimerç ve velletereden uzaklaştırmak ve başka istikamete çevirmek maksadide, Sovyet diplomasisi — en son ümit ve çare yolu olarak — 2 aydan berdir, ki hususi bir ciddiyet göstermeye başlamış, uzak, yakın — velhasıl, karşısına kim gelirse — her bir devlete ademi tecavüz misaki akti teklifinde bulunuyor ve teşvîhle Avrupa'yı avutmakâ kastederék, ipeşinde cereyan eden izmihlân in'ikâsını, aç ahâlinin elem ve feryat seslerini, bağladığı manasız misakların gürültüsü örtbas etmeye çalışıyor. Fakat komünizm diyarından gelen nâlelerin, iniltilerin, inihâl ve inkıraz gürültülerinin sesi o kadar kuvvetlidir, ki Sovyet diplomasisinin yeni „teşebbüsleri“ ne karşı her adım başına yeni „angelor“ çıkıyor ve „faaliyeti“ de teziz olunuyor.

Fransa kapıcıklarında ikamet eden Litvnenin istirahatı, beklediği bir zamanda, birdenbire bozuldu. Fransa-Sovyet mukarenet ve hatta muhandetini sık-sık bahşolundığı bir esnada, Fransız matbuatı organları marufları bile Sovyetlerde hakim gerçün vaz'iyet hakkında muassal yazılar neşrine başladılar. Litvno'nun neşeli Cote d'Azur sahilinde tahayül ettiği tarihî kredi hüylarını suya hariri maruf **Saint Brice**, 31 Temmuz tarihele Sovyetlere karşı şiddetli bir makale neşrederek diyor, ki:

„Londra cihan konferansında görüldüğü bulğay ihracı tanzimi mes'alesinin halonunmadığını sebebi, Sovyetlerin bu hususta, yapılaçığı tasavvur olunan beymelimli mukaveleye karşı muhalif bir cephe teşkil etmektedir, zira Sovyetler kendilerine 85 milyon ton buğday ihraacına muvafak gôstermişlerdir. Fakat bu teşkil etmektedir. Malum olduğu veçhle, bugün Sovyetlerin iktisadî vaz'iyeti ölele perişandır, ki bunlar buğday ihracı değil, ahâlisinin işasesi için başka memleketlerden buğday satın almak mecburiyetinde bile bulunulmaktadır. Moskva'da en fena ekme-

baycan istiklali için yapılan harbi gösteren „Bakı uğrunda...“ isimli bir eserim olmuştur. Eserde, olmuş bir katliam, cereyan etmiş bir mücadele tasvir olunmuştur. Orada „İsmailiye“ binasına, Tagiyev'in tiyatrosuna, „Açık Söz“ gazetesinin matbaasına, kütüphane, mektep, hastahane v. s. gibi millî medeniyet ocaklarına bolşeviklerin nasil od vurup yaktıkları, yer ile yekşan ettikleri gösterilmiştir.

Bolşeviklerin, tabiatile, hiç te hoşlarına gitmeyecek olan bu piyes, Milli hükümetin Bakı'yu Saumyan ve Nerimanoflardan ne şekilde aldığını tasvir eder. Bolşevikler her şeyi, Türk, Azerbaycanlyarı ait bütün medeniyet ve irfan müesseselerini yakmış ve tahrip etmiş, o cümleden Tagiyev'in milli tiyatrosu binası da vandirilmişti. Bununla beraber milli hükümet bir tiyatrosu müdiriyyeti tesis etti. Malof'un tiyatrosunu satın alarak „Devlet tiyatrosu“ yaptı ve Tagiyev tiyatrosunu tamir için teşebbüse girişti. Bütün bunlar 1918 senesi zarfında yapılmış, sahne yeni kuvvet ve eserlerle canlanmıştır.

Eğer bu böyle olmasaydı, istilâ hükümeti şimdiki kadar „sahneyi zabtetmek“ için hücum ve terrorunda, acı-acı şikâyetlerinde devam etmezdi.

Sahnemizin şimdi bile Milli istiklâl devri tesirinde bulunduğunu, gerek opera, gerek komedi ve dram sahasında kadro ve repertuarda hiç bir yenilik olmamasında görüyoruz.

Şimdiki kadar istilâ devrinde yeni bir opera yazılmamıştır. Yalnız son günlere geleceğümüz sanatkarımız Özeyir Bey „Kör Oğlu“ ve „Gave“ operalarını bestelemeye başlamıştır.

Gerek yazıcı, gerekce aktör kadrosu, başlıca kütleli „...“ Milli hükümetin birliği kadrodur.

Gene ilk sırada Cafer, Abbas Mirza, Mirza Aga, Hüseyin kulu Hüseyin Ağadır.

Civarlinski Sovyet devrinde tiyatromuzun inkışaf tarihini üç devreye ayırmaktadır. Birinci devre 1920-den 1924-e kadar devam eder, ki dramda hep Cafer'le Cavid'in milli hükümet devrinde yazılmış eserleri, operada ise Özeyir Beyin maruf operaları oynanmıştır. Bu devrinde Süleyman San'ın „Lacın yuvası“ ve Celil Mehmet Kulu-zade'nin „Anamın kitabı“ ile „Kemaçan“ı da hatırlamak lâzımdır. Civarlinski, bilahere repertuarda çıkarılan bu eserleri unutmuştur. Sonra Gogol'un „Müctitli“ nam eserini de Civarlinski bu devre salıyor,

ğin beher kilosunu 100 franktır ve hususi elden almak icap ederse, bu fiyatın hatta iki-çü mislini bile vermek lâzımdır. Vaktile „Avrupa'nın buğday deposu“ adını taşıyan Ukrayna bu gün elim bir vaz'iyet ve dehşetli bir açlık geçirmeye mahkûmdur. Bütün bu hâdiseler umumiyete belli iken, sayan dikkatli, ki Londra'da kimsesiz kalırsa Sovyetlerin buğday ihraacını azaltmaları bu ülkede inleyen aç ahâlinin ihtiyacı arasındaki skandalöz tezaat teyit etmedi. Fakat bütün bu kabil hareketler, bolşeviklerin sadece sırf yalanan olarak, mal ismarçıklarına ait her bir devlete etiketleri vadelerden ve kredi alam üzerinde müzakereler yürütmelelerinden ibarettir.”

Avrupa matbuatının verdiği malumata göre, Sovyetlerin iç yüzünden etrafı sularetteli mullalı olan Fransa hükümeti Moskva'ya kredi vermede niyetinde değildir. Bu mes'eleyi müzakerede eden Fransa matbuatı, İngilizlere de olduğu gibi, eski borçlarını tamınmasını ıler sürmektedir.

Litvno'nun kredi hüylarları yekdigerinin arkasınca akım kalırken, aynı nisbett: dahi Sovyetlerin dahili vaz'iyetleri gerçinleşmekte devam ediyor.

„Buğday mücadelesi“ başlığı altında neşrettiği bir makalede „Berliner Börsen Zeitung“ gazetesi (22 Temmuz) mahsul işlerinin berbahşına temasa diyor, ki:

— „Sovyetlerde bu yıl buğday ekiminin sahası geçen seneyle nisbeten 357 milyon hektar azdır. Yaz ekini planını ancak Sibirya ile merkezi Edil boyu mntakası ikmal ede bilmişler, halbuiki Ukrayna, yukarı ve aşağı Edil boyu mntakaları ve merkezi Rusya'da plannı ikmalı evvelki tahminatın haricinde kalmıştır. Bolşevikler yaz ekilerini alet mahsul hakkında şimdiki kadar ancak rakamlar neşretmemektedir, halbuiki mahsulün keyfiyetinden bahsetmiyorlar... Bu hususta mevcut yeğane bir malumat varsa, o da arazinin ölçüleri tarafından oldukça fena bir tarzda hazırlanmıştır, ki bundan dolayı da mahsulün keyfiyeti tesbit etmek olur...“

Teslim olmaçak buğday miktarının Stalin ve Molotof'un yeni dekretileri mucibine tezyidi. Sovyet matbuatının malumatına, cezbû mntakalardaki mahsulün işi olmasından ibarettir geliyormuş, halbuiki bu tezyidi mucip olan asıl sebep, ileride her ihtimale karşı kızıl ordu ile sanayi amelesi için buğday depo etmek arzudur.”

Sovyet iktisadına uzun bir makale hasreden „Berliner Börsen Courier“ gazetesi (30 Temmuz) perisan iktisadî vaz'iyete (Lütien sahahiyi çeviriniz)

halbuiki gerek Gogol'un bu eseri, gerekce Şekspir ve Şiller'in eserleri olan „Otello“ ve „Kaçaklar“ gibi garp klasik eserleri daha 19-nci asrda tercime edilmiştir. „Otello“'yu merhum Hasim Bey Vezirli daha 1887-de tercime ve neşreylemiştir ve bu eser takriben 90-nci senelerin başında ilk defa olarak Şusa'da oynanmıştır. O zamanlar, Karabağın merkezi bulunan Şusa mükelmel bir tiyatrosu kadrosuna malikti. Başında bizzat Hasim Bey Vezirli bulunan bu kadrosu, maruf milli halk mektebi muallimlerinin merhum Resul Bey Tazrol, Bedel Bey Bedelbeyli, Hasanali Bey Sarıncanlı ve bir çok Karabağlı âli mektep talebelerini mahul olarak, Şusa iptidai mektebinin tiyatrosu sahnesinde milli dram ve komidilerimiz mntazaman temsil etmekte idiler. Civarlinski ikinci devreye 1925-ten 1930-a kadar devam ettiriyor.

Kadro ve repertuaru gene ayndır. Fakat Cafer'in „Sevli“ ve „Od gelini“ gibi yeni eserlerinde başlıca repertuarda birinci yerî tercime eserler tutuyor. Cafer'in eserlerinde gelidkte bilahere Sovyet matbuatı bunların millî ruhu terennüm etdiklerini şikâyetimiz bir insanla kaydetmiştir.

Civarlinski nedense Hüseyin Cavid'in „Peygamber“ ile „Aksak Teymur“ gibi piyeslerini bu devrinde yazıp oynamış ve bununla komünist muhalifinde kıyametler koparmış olduğunu unutmuyor ve kaydetmektedir.

Buna mukabil Civarlinski gerek birinci devir olan 1920—1924-e gerekce ikinci devir dediği 1925—1930-de tiyatrosu edebiyatında ve sahnemizde „milyetçilik ruhu hâkim olduğunu“ itiraf etmektedir.

Üçüncü devir 1931-den itibaren başlamıştır. Bu devrinde tiyatromuz gene Cafer Cabarlı'nın olan „Almas“ ve „1905-nci yıldın“ nam piyeslerle „soşyalizm devrine“ girişmiş imiş. Civarlinski böyle ifade ediyor.

Fakat kat'î bir hüküm vermek için daha beklemek lâzımdır.

Şimdiki Civarlinski'nin iddealarını cerbeden hareketler başlasın, Cafer'in „1905“nde kolektivizmin değil, ferid fikirinin hâkim olduğu söylenmektedir.

Azerbaycan „maarif“ komiserinin yapıldığı tasnif bize bir hakikati açık ve aşkâr göstermektedir. — Tiyatromuz da mukavemet ediyor. Milli ruhumu, millî varlığını ve tarihi rol ve vazifesini ecebî istilâsına karşı korumak için tiyatromuz var kuvvetini sarf ediyor, çarpışıyor, teslim olunuyor. Mirza-Bala

Yeni açlık karşısında

(III-nci sahifeden mabat)

Dr. Ammend'e'nin muhtırasını geçmeden Almanya ve Avusturya matbuatının bir çok diğer baş organları Moskva'da oturan Fransız, İngiliz, Leh ve diğer Avrupalı muhabirlerin, Sovyetler'i karıştırdıkları kaç mevsiyi ile ilk baharda istila edecek yeni açığın muhakkak vukubulacağına inanmışlardır bir kanaata malik olduklarını ileri sürerek, bolşevik muabuatının muhtıra hakkındaki tenkitlerinin komediden başka bir şey olmadığını müteaddit vak'alar ve deliller ile isbat ediyorlar.

Sayını dikkattir, ki Dr. Ammend'e'nin muhtırasından dolayı, hatta bizzat Sovyet hükümeti bile endişeye düşmüş ve Viyana sefiri Petrovski'nin ağızla Dr. Ammend'e'nin muhtırasında gösterilen hadiseleri "teklip" etmiştir. Bu hususta muvafık bir makale nesreden „Neues Wiener Journal" gazetesi, (19 Temmuz) Petrovski'nin „teklip"ine temasa, iltizaamızı bir tarzda diyor, ki: „Zavvalı Petrovski'nin bu hususta bahit olmadığı, çünkü kendisinin „teklip"ini bu sefirin sefi bütanen Stalin gibi büyük bir komünist bile bizzat teklip ettiği, yani Stalin'in kaç gün bundan evvel firkanın merkezi iclimanda söyledikleri: „Büyük ihtiyacı dolayısıyla gerek hükümet, gerekse irkımız buğday verişini 16% -den 22% -e yükseltmeği kararlaştırdı" gibi sözler, henüz hatıralardan çıkmamıştır."

G. P. U. memurlarına dikkat!

„Yeni Milli Yol" refikimiz (Nr. 7) Kırmızı Osman imzasıyla aşağıki malumat yazılmıştır.

„Bolşevikler son zamanlarda, kolçomaq, milliyetçi fanan diye Rusya'daki Türk millîetlerini temin bitirmek için kat'i terör açmışlardır.

Ölmeden başını alıp kurtarmak için imkânî olanlar her tarafta kaçıp kendisini kurtarmak yolundadır. Bu maksatla bizim halk Çine, Afganistan'a, İran'a ve Türkiye'ye kaçmağa gözde tutular. Her hudutta para ile hududu geçirenlere çoktur. Fakat bunların arasında G. P. U. (Çeka) memurları da hem yok değildir.

O cümleden olmak üzere Batum'da „Yeni Dünya" oteli sahibii Sidik Davut Oğlu denilen bir han 9 Kırmızıya hududtan geçirmek için hem para almış, hem de Çeka'ya haber vermiştir. Bicareten Batum'dan 8 kilometre uzaklaştıktan sonra, Çeka stombolileri onlara yetişmiş, hepsini tekfir etmişler.

Bunların hepsi Solofki menfasına sürülmiştir. İçlerinden Kırmızı Aziz Ömer Oğlu kurşuna dizilmiştir."

Gerek İran, gerekse Türkiye hududunda Azeri ve aleumun Kafkasya muhacirlerini yukarıki malumatı nazari dikkate almalarını ve G. P. U. memurlarına dikkat etmelerini tavsiye ederiz.

Geride kalanlar

„Bakinski Raboçi" gazetesinde (Nr. 113) Azerbaycan ziraat komiseri vekili Çalyan (Ermeni), traktor merkezi müdür muavini Pogofos (Ermeni) ve Azerbaycan suvarma idareleri müdür muavini Timofeyev'in (Rus) imzaları ile imzalı bir tebliğde: Azerbaycan'ın Cebrail, Samuh, Kürdemir, Karadonlu, Sabir-Abat, Ağcabedi gibi ve mahiyetleri Nahçevan vilayetine ekin planını ikmal edemedikleri, ve „rezilet deresinde" geride kaldıkları kaydolunmaktadır.

temasla diyor, ki:

„İşe müşkülât ile beraber pahalık ta siddetli surette ilerlemektedir. Amelinen fena tasviiyi, yüzündin sanayinin inkişafı daima aksıyır. Kasyonizasyonun metotlarına rağmen sanayi mamulâtının yetiştişilmesi plandaki rakamlardan geride kalmaktadır. Kömir, demir ve çelik ihtisalı küçük bir miktarda yüzleşmişir de, fakat petrol ihtisalı mütemadiyen düşmesinde devam ediyor. İktisadi programın ıcrası için hükümet Mayıs ayında ahalinin üzerine 3 milyar rublelik dahilil bir istisraz yöklemişir. İhraçat ve ithalatın miktarı son derece düşmüştür. Bu yılın birinci 5 ayı zarfında, geçen senenin aynı tarihine nisbeten, ithalat 49,6% ve ihraçat ise 20,3% nisbetinde azalmıştır.

Aynı gazetenin 21 Temmuz tarihli malumatına göre, Odessa'da ilâ mahkemeye tarafından Temmuzun 20-nde buğday trestinin iki büyük kürsü müdürü ölüme mahkûm edilerek kurşuna dizilmişlerdir. Komünist firka azası olan bu müdürler, ithalammede denilmiştir, „buğdayın mahvolduğundan mes'ul olarak devleti bir kaç milyon ruble mutazarrır etmişlerdir."

İngiltere ve Sovyetler

(II-nci sahifeden mabat)

Rusya münasebatı mevzuabahs olunurken, marul konservatı me'bus Lord Newton Sovyetlerin ticaret metotlarına ve borçlar mes'lesine temasa ayen demistir, ki:

„Tesis olduğunda günden itibaren Sovyet hükümeti alenen şarlatanlıkla meşğuldür. Fakat Vikkers mühendislerinin tevkinü hadisesi bu şarlatanlık ve İngiltere dayınerinin dolandırıcılık en yüksek noktasını bulmuştur, demektir."

Aynı iclimada söz söyleyen sabık nakliyat nazırı Lord Mount Temple Sovyetlere mütevceh şiddetli nutkunda, hükümetten talep etmiştir, ki Sovyetlerle yeni ticaret mukavelesi aktından ve aleumun normal diplomasi münasebatın teddidinden evvel, Foreign Office harpen evlete taallük eden buun rus borçlarının tanınmasını ve bolşevikler tarafından 1925inci yılda gayri kanuni surette feshedilen Lena Altın Madenleri şirketinin (Lena Gold Fields Company) bütün zarar ve ziyarlarının tediyesini talep etsin.

Borçlar mes'lesinde İngiltere efkârı umumiyesinde gözükten kat'i irade, bilhassa şimvici koalisyonunda hakim usn addolunan konservatifi (muhafazakârlar) irkansı içerisinde günden güne şiddetlenmektedir. Bu hususta yürütülen mücadelemin başında bizzat baş vekil muavini Mr. Baldwin, hariciye nazırı Sir J. Simon, maliye nazırı Mr. Neville Chamberlain, hava işleri nazırı Lord Londonderry gibi kabine azaları ve ayen meclisinin ekser azası durmaktadır.

İngiltere-Sovyet ticaret muahedesi münasebatı „Neues Wiener Journal" gazetesinde (16 Temmuz 1933) uzun bir makale neveden ayen meclisi azasından Lord Mount Temple, borçlar meselesine temasa diyor, ki: „Geçenlerde sosyalist hükümeti tarafından aktolunan İngiltere-Sovyet ticaret mukavelesi Britaniya iktisadiyatı için pek muzur bir muahededen ibaret idi; zira şimdiye kadar elde edilen tecrübelerden nihayet anlaşıldı, ki son 10 yıl zarfında Sovyetlerin mekmetimizde olan ithalatı mütakabil ihraçatımızca 136 milyon Sterling kadar gemmiştir. Sadece 1932nci yıl zarfında bolşeviklerin İngiltere'ye yaptıkları ithalatın miktarı mütakabil ihraçatımızca iki misline müsavirdir. Tabii, ki İngiltere böyle bir menfi ticaret balıçısında mütemadiyen tahammül edemez.

Lord Mount Temple borçlar mes'lesine geçerek, diyor, ki:

„Bütün Avrupa için dahi büyük bir ehemiyetli haiz bulunan borçlar mes'lesi mutlak hallolunmalıdır. Bu sahade sadece İngiltere'nin hesabına bir milyar altmış milyon Sterling isabat etmekle olup, maliye nazirinin ahiren verdiği beyanata göre — tediyeye olunursa — ağır vergiler altında bulunan İngiliz tebaasının hazinesine olan teahhüdlerini bilecektir. Keza kaydolunmalıdır, ki İngiliz tebaasının vaktile 300 milyon Sterling kadar Rusya'da maruz kaldığı ziyarlar, hele mezkûr, 1.060 milyon borca dahil değildir.

Sovyet hükümeti, „bu borçlar inkılâptan evvelle aittir, bugünkü Rusya'ya taallük edemez" diye pek ahmak bir delil kullanarak, mes'uliyeti üzerlerine almaktan bin bir behanelerle ictinap etmek isterler. Eğer herhangi mali bir teahhüdün likvidesi için mezkûr üsul umumiyetle caiz addedilecek beyneymelli münasebat dahi kanuni olursa, ve aynı yolla diğer devletler dahi gitmeğe sürü ederlerse, o zaman az bir müddet zarfında bütün Avrupa kaos içinde bulunur ve hükümetler ise sik-sık acayip tahavvullatlarına maruz kalarlar."

Sovyetlere verilen kredi mes'lesinde Moskva'nın dumping siyasetine nakillik eden Lord Mount Temple şunları dahi kaydetmektedir:

„Hükümet Sovyetlere verilen kredilerden dolayı şimdiye kadar artık 6 milyon Sterling kaçıbetmiştir. Malum olduğu veşile Sovyetlerle olan münasebatın inkıta uğradığı zamanlarda İngiltere hükümeti Sovyetlere verilen kredilerden dolayı, önce dahi deruhte ettiği mes'uliyet mücbinesine, umumî devlet bütçesi hesabına, tabiri diğerle, İngiliz tebaasından toplanan vergiler hesabına olarak, Sovyetlere kredi suretinde (veresiye) emtia satan firmaları temin etmelidir. Bu suretle boşalmakta olan devlet hazinesini yeniden doldurmak için gene de İngiliz tebaasına müracaat olunarak, kendisinin yeni vergiler istenilecektir. Devlet hazinesi, malum olduğu veşile, bolşeviklerin harpen evvelki borçları veremediklerinden, İngiltere dayınerine onsuzda senece 45 milyon Sterling, sadece faiz olarak, tevzi etmektedir. Bir sözle, vergi mükellesiyetini haiz olanlar, hükümetin Sovyetlere kredi vermek siyasetinde gösterdiği ihmalin yüzükürü, neçice itibarile, üzerlerine alacakları yeni mukavele müzakerelerinde su cihet dahi nazara alınarak, teminat istenilecektir.

Sovyetler tarafından şimdiye kadar hazırlanmış yürütülen dumping ve komünist propaganda mes'eleleri dahi müzakereler esnasında dikkate nazara alınacaktır. Gerçi Sovyetler başka mekmetlerde komünist

propagandası yapmayacaklarını defaatla ve hatla muahedelerle tarikle deruhte etmişlerse, fakat su propaganda geçenerlerdeki gibi yürütülmekte devam ediyor.

İşbu şerait tahtinde, İngiltere efkârı umumiyesinde ötedenberi mevcut olarak, Sovyetlerle herhangi bir münasebatın sakınmağı mutazammın bir nazariyeti doğuran sebepleri anlamak artık güç değildir, zannındır. Fakat, mademki hükümet yeniden bir defa dahi Sovyetlerle ticari münasebat tesisini tecrübe etmek ister, o zaman tabiri berhaşığı bir teahhüdün sadık kalacağına dair ıcap eden teminat muhakkak istenilecektir. Eğer İngiltere tarafından müzakereler yürütülen simaler, vaz'olunan hakli taleplerimizle Sovyetlerin şimdiye kadar kullandıkları metotların arkı ıderide kim kalacağına nail olurlarsa, eminin, ki o zaman aynı talepler dahi diğer devletler tarafından ileride Sovyetlere karşı vaz'olunacaktır.

Sovyetlerle bağlanacak yeni ticaret muahedesine dair hükümet muhafilindeki noktaya nazir bedbinliğe mütemayyirdir. Hava işleri nazırı Lord Londonderry ayen meclisinde verdiği söz (20 Temmuz) beyanatta demistir, ki yeni muahede ancak kusa bir zaman için aktolunacaktır, zira Sovyetler İngiltere taleplerinin hemen hepsini kabul etmiyorlar. Müzakerat esnasında Sovyet ticaret heyetine diplomasi masniyet hakkı (immunität) verilmesi mes'lesi dahi dikkatle teklif olunacaktır.

„Kreuz Zeitung" gazetesinin (20 Temmuz) verdiği malumatla göre, Sovyet hükümeti dahi kendi tarafından İngiltere-Sovyet ticaret mukavelesi için, İngiltere ithalatının genişlemesini havi bir proje hazırlamıştır. Fakat London hükümetinin projesi tam yeni ve mütehalifi maddelere — mesela, harş, dumping ve propaganda melesi v.s. — malik olduğundan, Sovyet layihasının, tabiatile, doğmadan oume mahkûm olması bellidir.

„Daily Telegraph" gazetesinin 22 Temmuz tarihile verdiği malumatla göre, müzakereler artık „ölüm noktasına" varmıştır. Bu tavakufun birinci sebebinin, gazetenin fikrine, Sovyetlerin tahta dumpingi teşkil etmekte-dür. Malum olduğu üzere, geçenerlerde Kanada'nın pashahtı Ottava'da aktolunan mukavele mücbine, ana vatanı bulunan Britaniya, dominyonları karşı, kendilerinin Sovyet dumpinginden korunmağı deruhte etmiş olduğundan, Moskva ile yanacağı herhangi ticaret mukavelesinde dumping mes'lesini hususi surette nazarı dikkate almak mecburiyetindedir. Yeni aktolunacak olan Sovyet-İngiltere ticaret muahedesi, Ottava konferansında kabul edilmiş olan teahhüdleri cerhetmemelidir. Bu da, Sovyet ticaretine büyük bir darbeyi ifade ederdir, zira eski ticaret mukavelesi mücbine, Sovyetler İngiltere dominyonlarını istedikleri kadar dumping emtia ile doldurmaktadır. İdi. Sovyet dumpingine karşı şiddetli mücadele, Ottava mukavelesinin mühim maddelerinden addolunduğu için, bu defa Moskva diplomatlarının arktı Britaniya emperatorluğundan muhtelif kısımları ile ayrı-ayrı olarak istedikleri şekilde ticaret mukaveleleri yapmayacakları dahi önceden vazıhtır.

Sovyetlerin, bilhassa son zamanlarda nasıl feci bir manzara arzettiğini pek âla bilinen İngiltere, tabiri, ki Moskva ile usn müddetli mukaveleler vastasile bağlanmaz, hatla Litvinof, kağıt parçası" ismini kazananmış olan Şark, misaki ile „muvafakiyetler" bile kazansada ...

Aleumun Japonya'ya ve hatla, bizzat İngiltere'ye karşı sadece biften başka bir şey olmayan ve günden güne izmihalle doğru gelen Sovyetlerin iç yüzünden mükemmel surette muttaliş olan komşularile aktedilmiş su misak, ebetteki, efkârı umumiyinin nazarım dahideki açlar sürüsünün feryat ve elminden uzakta utmak için dahi bir vesileden ibarettir. Bu ciheti iyice sezzen İngiltere konservatiflerinin, yeni ticaret muahedesi müzakerelerinde acele göstermek niyetinde olmadıkları muhafazakâr matbuatın bu husustaki yazılarında anlamak dahi güç değildir.

Hilâl Münşi

Muhacirler arasında Kırım gecesi

Geçen ay İstanbul'da Ferah tiyatrosunda Kırım gençleri „Kırım'da bir düğün eğlencesi" namı altında bir Kırım gecesi tertip etmişlerdir.

İstanbul'da yaşayan Kırmılıardan başka bir çok Türküstanlı, Edil-Uralı, Azerbaycanlı, Şimali Kafkasyalı ve yerli Türklerin aileleriyle hazir bulundukları bu gece, Bekir, Münir, Necati, İzzet Nuri, İbrahim Beylerle, Emin, Sükrü, Makbule, Zahra, Fatma Mervem, Hanife Hanımlar, Bekir, Ali, Şükri, Abdullah Beylerden ibaret musiki heyetleri beraber milli Kırım havaları, Kırım şarkıları, Kırım rakisları çalmış, okunmuş ve oynanmışlardır.

Bir riyaset heyeti

„Bakinski Raboçi" ve „Komünist" gazetelerinde okuyoruz:

„Azerbaycan'ın siyasete edilmemesi 13nci yıl dönümü muvasebetile Nisanın 28nde Bakı'daki Mirza Fethali Ahundov adına olan devlet dram tiyatrosunda, Bakı Sovyetinin, Azerbaycan komünist irkansı merkez ve Bakı komitelerinin, Azerbaycan merkezi icraiye komitesinin, komiserler heyetile işçi birliklerinin iştirakile, tantanalı bir içtımai vakı olmuş.

İçtımah heyeti riyasetine: Bakı sovyetinin bütün riyaset heyeti, Azerbaycan merkezi icraiyesinin bütün azaları, Azerbaycan komünist irkansının merkezi komitesile merkezi mürakaba heyeti, Bakı komitesile bu komitenin kontrol komisyonu, Azerbaycan komiserler heyeti, Azerbaycan amele birlikleri merkezi şurası, Tiflis sovyetinin içtımada iştirak eden reisi Macaide, ameleden: Mehmet Ali Hüseyin, Melik-Saakof, Lubimof, Çerçof ...

Bir sözle, içtımada iştirak edenler hemen umumiyetle yani bir kaç yüz adam riyaset heyetine seçilmiş, ondan sonra bu kadar „reis" kafi değilmiş gibi, Stalin, Molotof, Kaganoviç, Kalinin, Vorşilof, Orjonikidze, Kuybişev, Mikoyan, Kirof, Kossior, Andreyev, Postişev, Rutsudak, Telman, Beriya ve Musabekof dahi „fahri reisleri" ithihap edilmiştir.

Bundan sonra içtımaya aşağıki makamlara tebrik telgramı göndermiştir:

- 1 Azerbaycan merkezi icraiye komitesine
- 2 „ „ komiserler heyetine
- 3 „ „ komünist irkansı merkezi komitesine
- 4 „ „ komünist irkansı Bakı komitesine
- 5 Tiflis'e ve Moskva'ya

Bir sözle „yoldaşlar" toplanmış, hepsi toptan reis olduktan sonra kendi kendilerine tebrik telgramı çekmişlerdir. Fakat bu maskaralığın (hâdisie zaten tiyatro salonunda cereyan ediyor) mânal cihetleri de yok değildir.

Evvlele anlaşılyor, ki kimse kimsenin riyasetine tahammül edemediğinden, „kompromis" yaparak hep toptan reis olmağa karar veriyorlar. Sonra da millette kendilerini tebrik eden „yoldaşlar" arasında hiç bir münasebat yoktur.

Bunlar göze çarpan ve ile tutulacak kadar duyulan cihetlerdir.

Fakat maskaralığın en gülünç diğer bir cihetini dahi „yoldaş" Telman'ın reisliği teşkil ediyor, zira Komintern'in 15 senelik „emeğini" ve milyonlara parasını baddienaya verdikten sonra kendisile beraber bütün alman komünist irkansı şerhisiz bir tarzda, en kolay bir mukavemetten bile istinâk ederek, namussuzcasına alman zabıtnasına teslim eden „Teddy, der Reitergenoss", („Telman, suvari generali" manasına olan bu rütbeyi vakile Telman'a Moskva'da kızıl ordu vermiştir) malum olduğu veşile, gerek Komintern'in, gerek Stalin'in gazeteslerine maruz kalmıştır. Bu gün Berlin'in yakınığında hapısta bulunan bu mübarek, 28 Nisan'da Stalin ile birlikte Bakı'da fahri reis ithihap olunuyor! Anlaşılan, Moskva Azerbaycanlı usklarının henüz bir çok hâdiselerle yakından tanısıyor, yoksak Bakı yıldızları Teddy'yi „yoldaş" Stalin'le bir masada oturtmazlardı ...

Mav. Kafkasya'da matbuat

Bakı'da intişar eden „Komünist" (Nr. 104) gazetesinin yazdığına göre, Mavereyi Kafkasya sosyalist Sovyet cumhuriyetleri federasyonunda 282 gazete nesredilmektedir. Bunlardır:

- Azeri — 79
- Azərbaycan — 77
- Ermenice — 59
- Rusca — 48
- Ahazca — 4
- Mingrelece — 4
- Osetince — 2
- Almanca — 2
- Aysorca — 1
- Tatarca — 1 (Türk)
- Özbekce — 1 (Türk)
- Talışca — 1 (Türk)
- Kürtçe — 1 (Türk)
- Yunanca — 1

1932-de Mavereyi Kafkasya'da 4322 kitap tabedilmiş, bunlardan Azerbaycan'da 1484, Gürcüstan'da 1471, Ermenistan'da 913 kitap tabedilmiştir. Kitaplar Marks, Engels, Lenin, Stalin v. s. komünistlerinin eserleri olup, her propaganda mahiyetini haiz olmaktadır.

Druck: A. Wesemann, Berlin SW.11, Stresemannstraße 72
Verantwortlich: F. Verlug u. Redaktion Ernst Gebhardt, Berlin
Chefredakteur: M. E. Reuß-Zabard